

KONFERENCIJA O HRVATSKOM IDENTITETU (8)

Trebamo li hrvatski jezični zakon? (I.)

Piše: dr. sc. Mario GRČEVIĆ

Akademski zajednica Hrvatske demokratske zajednice "Ante Starčević" upriličila je zanimljivu i konstruktivnu konferenciju o hrvatskom identitetu u Pakracu, 12. lipnja, na kojoj su sudjelovali gradonačelnik Davor Huška, akademik Ivica Kostović, predsjednik Akademski zajednice HDZ-a "Ante Starčević", prof. dr. sc. Miloš Judaš, prorektor za znanost, međuinstitucijsku i međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu; doc. dr. sc. Dinko Čutura, profesor vojne povijesti na HVU; književnik Hrvoje Hitrec; dr. sc. Mario Grčević, izv. profesor na Hrvatskim studijima; dr. sc. Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslava Krležje, dr. sc. Vladimir Sokol, prof. dr. sc. Miroslav Tuđman, Filozofski fakultet u Zagrebu; mons. prof. dr. sc. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke biskupije, te književnik Stjepan Šešelj, glavni urednik Hrvatskoga slova. Konferenciju je vodila dr. sc. Jelena Đugum. Hrvatsko slovo će objavljivati pristigla izlaganja, a od ovog broja donosimo u nekoliko nastavaka izlaganje Maria Grčevića. Njegov je članak nastao je na temelju predavanja "Trebamo li hrvatski jezični zakon" održanoga na godišnjem skupu Hrvatskoga društva znanstvenih i tehničkih prevoditelja 6 prosinca 2014. u Zagrebu i na temelju predavanja "Jezična politika u izgradnji i zaštiti hrvatskoga identiteta" održanoga na konferenciji *Hrvatski identitet u Pakracu 12. lipnja 2015. u organizaciji HDZ-ove Akademski zajednice "Ante Starčević"*.

Većina europskih država imenuje u svojim ustavima svoje državne ili službene jezike. To čine gotovo sve slavenske države, Bjelorusija, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Poljska, Rusija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Ukrajina, a također i neslavenske, Austrija, Belgija, Estonija, Finska, Francuska, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Mađarska, Malta, Portugal, Rumunjska, Španjolska, Švicarska, Turska, itd. Većina tih država ima dodatne jezične zakone ili zakonske odredbe kojima se razrađuje ustavna odredba o državnim ili službenim jezicima. U njima prevlada više ili manje, nazovimo ga tako, francuski pristup državnim ili službenim jezicima. Francuska je na temelju jezičnoga zakona iz 1975. godine donijela 1994. godine *Loi relative à l'emploi de la langue française*, koja se u javnosti neslužbeno zove *Loi Toubon* prema prezimenu bivšega ministra kulture Jacquesa Toubona. Taj je zakon izrazito usmjeren na zaštitu i očuvanje francuskoga jezika na svim razinama službene i javne komunikacije i zajedno s drugim instrumentima francuske jezične politike sprječava nekontrolirano ili neželjeno širenje stranih jezika i njihovih odlika na štetu francuskoga i njegova nazivlja. Francuski je jezični zakon pojačan 2005. godine novim zakonskim odredbama. Provedba Zakona institucionalizirana je u toj mjeri da Zakon Vladu obve-

zuje jednom godišnje Parlamentu podnijeti izvješće o njegovoj primjeni¹.

U više slučajeva uočljivo je da su jezični zakoni koji su prvotno bili posvećeni reguliranju višejezičnosti ili zaštiti "ugroženih" jezika, izmjenama postali nacionalnim jezičnim zakonima koji provode francuski pristup jezičnoj politici. Npr., Estonija je svoj prvi jezični zakon donijela 1989. uoči raspada SSSR-a (uz dopuštenje središnjih sovjetskih vlasti koje je vrijedilo i za ostale članice SSSR-a) radi zaštite i uređenja položaja estonskoga jezika u odnosu prema dominirajućemu ruskomu. Kako bi se zajamčilo poznavanje estonskoga jezika pri zapošljavanju u određenim službama, osnovana je 1990. estonska jezična služba (Keeleamet), koja od 1997./1998. s proširenim ovlastima djeluje pod imenom Keeleinspektioon (Jezični inspektorat, usp. www.keeleinsp.ee/). Nakon državnoga osamostaljenja estonski je 1992. Ustavom proglašen jedinim službenim državnim jezikom, a estonski Jezični zakon iz 1995. (Keeleseadus) klasificira sve jezike osim estonskoga kao "strane". U komunikaciji s lokalnim vlastima "strani" jezici mogu se prema Jezičnomu zakonu iz 1995. rabiti samo u sredinama u kojima jezična manjina sa stalnim boravištem čini najmanje polovicu stanovnika. Za nadzor nad provođenjem Jezičnoga zakona zadužen je Jezični inspektorat, koji djeluje pri Ministarstvu obrazovanja i znanosti. On je ovlašten i za nadzor poštuju li se pravila estonske književnojezične norme u službenoj uporabi estonskoga jezika. Glavnu riječ pri utvrđivanju estonske književnojezične norme imaju Udruga za materinski jezik (Emakeele Selts), tj. njezino Jezično povjerenstvo (Keeletoimkond)², Institut za estonski jezik i Estonsko jezično vijeće (Eesti keelenõukogu) (2001.–). Vijeće djeluje pri Ministarstvu obrazovanja i znanosti. Temeljem odredbe Jezičnoga zakona savjetuje Vladu o razvoju i provedbi estonske jezične politike. Ta su tijela tijesno povezana s Estonskom akademijom znanosti i umjetnosti. Estonsko je jezično vijeće zajedno s Institutom za estonski jezik predstavnik u Europskoj federaciji državnih institucija za jezik (European Federation of National Institutions for Language, EFNIL). U Estoniji je ruski kao nekoć dominirajući jezik samo za nekoliko godina institucionalnom jezičnom politikom u velikoj mjeri potisnut, a mjesto ruskoga kao jezika međunarodne komunikacije zamijenio je engleski.

Istu ili sličnu jezičnu politiku provodile su od 1989. Latvija i Litva. Latvija je prvi jezični zakon donijela 1989. (Valodu likums), a jezičnim zakonom iz 1992. (Latvijas Republikas Valodu likums) sve je druge jezike osim latvijskoga proglasila "stranima". Iste je godine osnovala jezično tijelo s ovlastima inspektorata (Valsts valodas centrs). Godine 1999. donesen je novi jezični zakon (Valsts valodas likums). U Litvi jezični inspektorat (Valstybinė kalbos inspekcija) djeluje bez prekida od 1990. godine do danas³, a jezični zakon o državnom jeziku donesen je 1995. (Valstybinės kalbos įstatymas). Ne treba isticati da baltičke države institucionalno vode skrb i o normama odnosno normativnim priručnicima svojih jezika.

U krugu slavenskih država koje imaju razrađeno jezično zakonodavstvo i koje provode osmišljenu eksplicitnu jezičnu politiku nalaze se Slovenija (Zakon o javni rabi slovenščine, 2004.), Slovačka (Zakon o štátnom jazyku Slovenskej republiky, 1995.), Poljska (Ustawa o języku polskim, 1999.), Rusija (О государственном языке Российской Федерации, (2005.) i Makedonija (Zakon za upotreba na makedonskiot jazyk, 1998.).

Slovenija je već 1994. godine u parlamentu imala stalno radno tijelo za jezičnu politiku i jezično planiranje. Danas ima pri Ministarstvu kulture Službu za slovenski jezik, a od 2007. donosi kontinuirano Rezoluciju o programu jezične politike. Slovenski je kao službeni jezik jezičnim zakonom iz 2004. obvezatan u svim područjima pisane i usmene komunikacije i javnoga života u Sloveniji. Obrazovanje se provodi na slovenskom, uključujući sveučilišnu razinu. Zakon određuje da se slovenski rabi i u međunarodnim odnosima. Zakon propisuje ustrojavanje koordinacijskoga tijela pri Vladi za potrebe jezične politike i jezičnoga planiranja, a ima i odredbu o inspeksijskom nadzoru nad provođenjem Zakona te određuje kazne za prekršitelje.

dr. sc. Mario Grčević

Slovački jezični zakon iz 1995. određuje slovački kao državni jezik i popisuje područja u kojima je obvezatan. Slovački je obvezatan pri označavanju sadržaja domaće ili uvozne robe, pri sklapanju pravnih ugovora u radnim odnosima, pri pisanju svih natpisa, reklama i oglasa koji su namijenjeni obavješćivanju javnosti, uz moguću prijevod na druge jezike nakon slovačkoga teksta. U Slovačkoj svaki sudionik skupa ima prema Zakonu pravo govoriti na slovačkom. U preambuli Zakona slovački se određuje kao najvažnija oznaka posebnosti slovačkoga naroda i izraz državnoga suvereniteta. Njegov kodificirani oblik propisuje Ministarstvo kulture prema prijedlogu jezikoslovnih ustanova. Od 2000. godine time koordinira Središnje jezično vijeće.

Prema poljskomu jezičnomu zakonu poljski je glavna značajka poljskoga nacionalnoga identiteta. Jezični zakon određuje njegovu uporabu u javnom životu i komunikaciji pravnoga tipa. Svi subjekti koji obavljaju javne poslove moraju komunikaciju obavljati na poljskom. Međunarodni ugovori moraju imati inačicu na poljskom koja ima zakonski status. Uporaba isključivo stranoga nazivlja, s izuzetkom imena, zabranjena je u pravnoj komunikaciji. Zakon određuje da plaćanju kazne podliježe npr. onaj tko u službenoj komunikaciji rabi isključivo strane nazive za robu i usluge, informacije o robi i uslugama, izbjegavajući poljski jezik. Poljski je jezik obrazovanja na kojem se polažu ispiti i pišu diplomski radovi. To vrijedi za cjelokupno javno i privatno školstvo (uz dodatak "ako posebnim propisima nije utvrđeno drukčije", koji se u Zakonu više puta navodi). Zakonom se propisuju i ovlasti Vijeća za poljski jezik koje predstavlja najviši autoritet za normativna pitanja i koje djeluje pri poljskoj Akademiji znanosti i umjetnosti od 1996. godine.

Zakon o državnom jeziku Ruske Federacije (2005.) razrađuje ustavnu odredbu o ruskom kao državnom jeziku Ruske Federacije. Predviđa obveznu uporabu ruskoga u područjima koje definira, a ujedno osigurava "pravo građana Ruske Federacije na uporabu državnoga jezika". Glede norma suvremenoga ruskoga književnoga jezika pri njegovoj uporabi kao državnoga jezika Zakon ovlašćuje Vladu Ruske Federacije za njihovo određivanje. Nepoštivanje Zakona povlači odgovornost koju utvrđuje zakonodavstvo Ruske Federacije. Pri Vladi djeluje Vijeće za ruski jezik koje se bavi pitanjima ruske jezične politike i jezične kulture.

Prema makedonskomu jezičnomu zakonu uporaba makedonskoga za građane je Makedonije "pravo i dužnost". Makedonski zakon definira među ostalim i normativne i jezičnopolitičke zadatke Savjeta za makedonski jezik, koji je osnovala Vlada Republike Makedonije na prijedlog Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti. Svi službeni tekstovi državnih tijela, pravnih osoba i dr. moraju se prije objave lektorirati. Izbjegavanje uporabe stranih izraza i posuđenica i njihova zamjena makedonskom istovrijednicom jedna je od točaka koja se u Zakonu navodi pod kategorijom zaštite, unaprjeđenja i obogaćivanja makedonskoga jezika. I makedonski jezični zakon predviđa kazne za prekršitelje. Za razliku od Makedonije, Bugarska nema poseban jezični zakon, no ima u Ustavu posebne jezične odredbe u kojima se bugarski određuje kao državni jezik parlamenta, sudstva, uprave, školstva i gospodarstva. Prema Ustavu uporaba je bugarskoga "pravo i dužnost" bugarskih državljana. Bugarski građani kojima bugarski nije materinski jezik, moraju prema Ustavu učiti bugarski, itd. Te ustavne odredbe preuzimaju se i razrađuju u pojedinim bugarskim zakonima i pravilnicima, npr. onima o školstvu, medijima, sudstvu, zakonu o zaštiti potrošača. Norme bugarskoga jezika i bugarsku jezičnu politiku određuje Institut za bugarski jezik (Институт за български език). Za razliku od Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Institut za bugarski jezik nije samostalna znanstveno-istraživačka institucija, već sastavni dio Bugarske akademije znanosti. (U Hrvatskoj politička vlast posredstvom svojih dvaju članova Upravnoga vijeća određuje ravnatelja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.) U Bugarskoj je nezamislivo, a što se u Hrvatskoj često događa, da bi državne strukture jezičnopolitičke odluke donosile nekoordinirano s Bugarskom akademijom i njezinim sastavnicama zaduženima za jezična pitanja. I druge države imaju eksplicitno jezično zakonodavstvo. Za mađarski jezični zakon (Törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről, 2001./2002.) specifično je da je već svojim nazivom usmjeren na zaštitu mađarskoga jezika kao jezika promičbenih poruka i javnih na(t)pisa. To je u skladu s mađarskom jezičnom politikom koja je na drugim razinama uporabu mađarskoga kao službenoga definirala drugim zakonima ili svoju jezičnu politiku provodi implicitno, no ne manje djelotvorno.

Nastavlja se

¹ U časopisu Riječ, koji je uređivao prof. dr. Milan Nosić, objavljeno je u hrvatskom prijevodu pet inozemnih jezičnih zakona: Zakon o francuskom jeziku (Riječ 7:2, 181.–188.), Zakon o slovačkom jeziku (Riječ 7:2, 189.–195.), Zakon o poljskom jeziku (Riječ 7:2, 196.–200.), Zakon o uporabi makedonskoga jezika (Riječ 10:1, 183.–187.), Zakon o službenoj uporabi jezika i pisama (Riječ 10:1, 185.–195.)

² <http://www.emakeeleselts.ee/keeletoimkond.htm>

³ http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=6904,1,30

KONFERENCIJA O HRVATSKOM IDENTITETU (8)

Trebamo li hrvatski jezični zakon (II.)

Piše: dr. sc. Mario GRČEVIĆ

Akademsko zajednica Hrvatske demokratske zajednice "Ante Starčević" upriličila je zanimljivu i konstruktivnu konferenciju o hrvatskom identitetu u Pakracu, 12. lipnja, na kojoj su sudjelovali gradonačelnik Davor Huška, akademik Ivica Kostović, predsjednik Akademsko zajednice HDZ-a "Ante Starčević", prof. dr. sc. Miloš Judaš, prorektor za znanost, međuinstitucijsku i međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu; doc. dr. sc. Dinko Čutura, profesor vojne povijesti na HVU; književnik Hrvoje Hitrec; dr. sc. Mario Grčević, izv. profesor na Hrvatskim studijima; dr. sc. Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslava Krlež, dr. sc. Vladimir Sokol, prof. dr. sc. Miroslav Tuđman, Filozofski fakultet u Zagrebu; mons. prof. dr. sc. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke biskupije, te književnik Stjepan Šešelj, glavni urednik Hrvatskoga slova. Konferenciju je vodila dr. sc. Jelena Đugum. Hrvatsko slovo će objavljivati pristigla izlaganja. Donosimo u nekoliko nastavaka izlaganje Maria Grčevića.

Njegov je članak nastao je na temelju predavanja "Trebamo li hrvatski jezični zakon" održanoga na godišnjem skupu Hrvatskoga društva znanstvenih i tehničkih prevoditelja 6 prosinca 2014. u Zagrebu i na temelju predavanja "Jezična politika u izgradnji i zaštiti hrvatskoga identiteta" održanoga na konferenciji Hrvatski identitet u Pakracu 12. lipnja 2015. u organizaciji HDZ-ove Akademsko zajednice "Ante Starčević".

Malta je 2005. godine donijela Malteški jezični zakon (Att dwar l-Ilsien Malti), kojim je osnovala Državno vijeće za malteški jezik radi promicanja i izgradnje malteškoga jezika. Ustavom Malte malteški je državni jezik, a osim njega u Ustavu se spominje i uporaba engleskoga. Naime, Malta je bila engleska kolonija do 1964. pa kao posljedica kolonijalne politike i danas većina Maltežana (osim malteškoga) govori engleski, koji se rabi i u službenoj uporabi.

Jezični zakon ima i Rumunjska (Legea privind folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice, 2004.). Taj zakon određuje da svaki tekst od javnoga interesa na stranom jeziku, napisan ili izgovoren, mora biti preveden na rumunjski. Od toga su izuzeti znanstveni, književni, umjetnički, kulturni i vjeroispovijedni tekstovi. Jezik u službenoj uporabi, pisan ili govoren, mora poštivati akademske norme rumunjskoga jezika na svim razinama.

Izvan EU-a na europskom prostoru

vlastite jezične zakone imaju Srbija (Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama (1991./1994., od 2010.: „u službenoj upotrebi ... srpski jezik”), Ukrajina (1989./90.) i Bjelorusija (1989./90.). Srbija ima od 1997./1998. i svoj Odbor za standardizaciju srpskog jezika.

Nakon višegodišnje više-manje uspješno provedene jezične reukrajinizacije i djelovanja Vijeća za ukrajinsku jezičnu politiku donesen je 2012. novi ukrajinski jezični zakon Про засади державної мовної політики, koji ruskomu daje status drugoga službenoga jezika u Ukrajini (putem lokalnih jedinica u kojima živi viši od 10 % govornika ruskoga), no donošenje zakona izazvalo je prosvjede na ukrajinskoj strani, a ukrajinsko-ruski odnosi eskalirali su ruskom aneksijom Krima i ratom u istočnim ukrajinskim pokrajinama u kojima živi znatna ruska manjina. Za razliku od Ukrajine, Bjelorusija prvotne odredbe o bjeloruskom iz 1989./1990. (Аб мовах у Беларускай ССР) nije razrađivala u korist bjeloruskoga, već zapravo obeznaživala, pa ruski u Bjelorusiji danas ima funkciju i status koji je imao i prije.

Povijesno gledano najdužu tradiciju u Europi imaju jezični zakoni ili zakonske odredbe kojima je svrha regulirati višejezičnost i odnose različitih jezika na prostoru neke države. Takvo jezično zakonodavstvo imaju npr. Belgija, Finska, Švicarska i Španjolska, a u novije vrijeme Kosovo i Irska. Takav jezični zakon ima i Rusija (О языках народов Российской Федерации, 1991.) osim spomenutoga "nacionalnoga" ruskoga jezičnoga zakona iz 2005. Finski jezični zakon iz 1922. godine definirao je finko-švedsku višejezičnost u Finskoj sve do 2003., kada je zamijenjen novim jezičnim zakonom (Kielilaki / Språklag). U Švicarskoj se, za razliku od Finske, uporaba autohtonih jezika ne regulira središnjim jezičnim zakonom, već na razini kantona. Za irski jezični zakon (Acht na dTeangacha Oifigiúla / Official Languages Act 2003.) specifično je da mu cilj nije čuvati postojeće stanje, već promicati i širiti irski jezik u službenoj i javnoj uporabi, što se može jedino "na štetu" engleskoga, koji dominira u Irskoj.

Kosovski Zakon o uporabi jezika (Ligji për përdorimin e gjuhëve, 2006.) poseban je zato što je donesen pod patronatom međunarodne zajednice i UN-a. On deklarativno osigurava ravnopravan status albanskoga i srpskoga kao službenih jezika Kosova, no s obzirom na stvarno stanje na terenu zapravo mu je jedina funkcija štiti jezična prava srpske nacionalne manjine. U srpskoj inačici toga zakona "Albanski i Srpski i njihovi alfabeti" proglašavaju se službenima i ravnopravnima, no srpska je inačica (kao i drugi zakoni na srpskom) objavljena samo na latinici. Time se latinica *de facto* proglašava jedinim srpskim pismom na Kosovu. I srpske mrežne stranice Republike Kosovo vode se samo na latinici (<http://www.assembly-kosova.org>). Iz toga bi se moglo zaključiti da su Srbi na Kosovu prihvatili latinicu kao svoje nacionalno pismo, no nije tako. Budući da kosovski jezični zakon određuje i jezična prava deklariranih kosovskih nacionalnih manjina, u njegovu čl. 5. spominju se bošnjački i turski kao jezici na kojima će se, osim na albanskom i srpskom, objavljivati kosovski zakoni: "Svi usvojeni zakoni od strane Skupštine Kosova, biće izdati i objavljeni na zvaničnim jezicima. Verzije na zvaničnim jezicima su jednako merodavne. Svi zakoni biće objavljeni na Bošnjački i Turski jezik." [sic!]. Međutim, unatoč potonjoj odredbi, kosovski zakoni objavljuju se, osim na albanskom i srpskom (latinicom), samo još na engleskom jeziku, iako engleski Zakonom nije predviđen kao "službeni" ili "zvanični", a ni kao jezik na koji će se zakoni prevoditi. Uporaba engleskoga pravno se definira u prijelaznim i završnim odredbama Zakona u kojima se engleski u kontradikciji s ostalim dijelovima Zakona proglašava zapravo jedinim radnim jezikom kosovskih institucija: "Institucije Kosova će koristiti Engleski jezik u svom radu, kontakte i zvaničnim dokumentima tokom mandata Privremene Administracije Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu". Članom 32. kosovskoga jezičnoga zakona određuje se formiranje "Komisije za Jezike" i opisuju se njezina prava i dužnosti te se obvezuje da će jednom godišnje podnositi izvješće Vladi i Skupštini Kosova. Razgraničenje srpskoga i bošnjačkoga jezika koje je predviđenom kosovskim jezičnim zakonom ne će se moći provoditi bez institucionalne skrbi o normama tih jezika, no nije vjerojatno da će se time baviti kosovske institucije.

Specifična situacija glede ustava i zakonske jezične regulacije vlada na njemačkom jezičnom prostoru. Njemački jezik ustavima je određen kao službeni i državni jezik u Lihtenštajnu, kao državni jezik u Austriji, kao jedan od triju službenih jezika u Belgiji (iako nema ravnopravan status s francuskim i nizozemskim) i kao jedan od triju službenih jezika u Švicarskoj. U Ustavu SR Njemačke kao države s najvećim brojem govornika njemačkoga jezika ne spominje se službeni ni državni jezik. „Službenim jezikom” njemački je na saveznoj razini određen četirima zakonima u upravno-pravnim postupcima i u sudstvu. Provjera znanja njemačkoga propisuje se i pri stjecanju njemačkoga državljanstva, pri upisu u škole i sveučilišta, i pri zapošljavanju u određenim službama. U pravnom tumačenju ne smatra se diskriminacijom ako radnik dobije otkaz zbog neznanja ili nedovoljnoga znanja njemačkoga jezika. Sagleda li se položaj njemačkoga u Njemačkoj u cjelini, uočljivo je da se u Njemačkoj provodi jasna, no implicitna jezična politika u korist njemačkoga jezika i dobro promišljena normativna politika koja obuhvaća cijeli njemački govorni prostor. Ipak, u Njemačkoj postoje građanske inicijative, poput Društva Njemački jezik (Verein Deutsche Sprache), koje traže promjenu Ustava SR Njemačke uključivanjem rečenice "Jezik SR Njemačke jest njemački", pokušavajući na taj način izboriti ustavnu i zakonsku zaštitu njemačkoga jezika u Njemačkoj. Društvo obrazlaže svoj prijedlog među ostalim ovim riječima:

"Jake snage u međunarodnim koncer-

nima i u znanosti žele njemački jezik na našem jezičnom prostoru zamijeniti engleskim. Pri tomu se pozivaju na "globalizaciju". Trenutačno se njemački jezik pokušava degradirati i korak po korak napustiti kao jezik sudstva, kao jezik javne uprave i kao jezik znanosti u visokom školstvu. U Europskoj uniji njemački gotovo da više ne igra nikakvu ulogu. Javni mediji podupiru taj razvoj. Demokratski legitimirana suglasnost za tu jezičnu promjenu ne postoji."⁴

Ne ulazeći u točnost citiranih tvrdnja, treba reći da na mrežnim stranicama Europske federacije državnih institucija za jezik, a koje je član i Institut za njemački jezik (IDS, Mannheim)⁵, u opisu njemačke jezične politike piše da se to "što njemački jezik nema položaj službenoga jezika u Njemačkoj na svim razinama, može objasniti suzdržanošću njemačkih vlasti prema spominjanju pojma jezične politike. Ta suzdržanost ima svoje korijene u povijesti nacionalizma i posebice onoj Trećega Reicha, koji se koristio njemačkim jezikom kao sredstvom pospješivanja svoje nacističke ideologije."⁶ Drugim riječima, kada Njemačka ne bi imala svoj nacistički dio povijesti i kada ne bi bila država nasljednica Trećega Reicha, ona bi vjerojatno imala neki svoj jezični zakon i ustavnu zaštitu njemačkoga jezika.

Pojedini njemački političari, prije svega liberali iz stranke FDP koja od 2013. više nije zastupljena u njemačkom parlamentu zbog izbornoga praga (koji iznosi 5 %), u novije vrijeme otvoreno traže uvođenje engleskoga kao drugoga službenoga jezika u Njemačkoj u svim službama. Prijedlog o postupnom uvođenju engleskoga, najprvo kao upravnoga jezika, a zatim "možda" i kao službenoga jezika u Njemačkoj, javno je iznio u prosincu 2014. godine FDP-ov zastupnik u Europskom parlamentu Alexander Graf Lambsdorff.⁷ Njemački liberali uspjeli su 2015. godine uz potporu najjače njemačke "lijeve" stranke (SPD) u gradskim službama grada Düsseldorfa izboriti za engleski jezik status drugoga službenoga/upravnoga jezika, čime se, kažu, želi pospješiti integracija stranaca koji ne znaju njemački i ujedno postati atraktivnijim stranim poduzetnicima i radnicima. Nakon uspjeha u Düsseldorfu predloženo je (prije nekoliko tjedana, također iz redova FDP-a) i u Erfurtu uvođenje engleskoga kao drugoga službenoga jezika u gradskim poslovima.

 Nastavlja se

⁴ <http://www.vds-ev.de/deutsche-sprache-ins-grundgesetz/>

⁵ Federaciji predsjedava od 2003. godine prof. dr. Gerhard Stickel, koji je od 1976. do svojega umirovljenja 2002. bio voditeljem Instituta za njemački jezik, a 2003. postao članom Njemačkoga jezičnoga vijeća (Deutscher Sprachrat).

⁶ <http://www.efnil.org/documents/language-legislation-version-2007/germany/germany>

⁷ <http://www.welt.de/debatte/kommentare/article135390461/Englisch-muss-unsere-Verwaltungssprache-werden.html>

KONFERENCIJA O HRVATSKOM IDENTITETU (8)

Trebamo li hrvatski jezični zakon? (III.)

Piše: dr. sc. Mario GRČEVIĆ

Akadska zajednica Hrvatske demokratske zajednice "Ante Starčević" upriličila je zanimljivu i konstruktivnu konferenciju o hrvatskom identitetu u Pakracu, 12. lipnja, na kojoj su sudjelovali gradonačelnik Davor Huška, akademik Ivica Kostović, predsjednik Akademske zajednice HDZ-a "Ante Starčević", prof. dr. sc. Miloš Judaš, prorektor za znanost, međuinstitucijsku i međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu; doc. dr. sc. Dinko Čutura, profesor vojne povijesti na HVU; književnik Hrvoje Hitrec; dr. sc. Mario Grčević, izv. profesor na Hrvatskim studijima; dr. sc. Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslava Krležu, dr. sc. Vladimir Sokol, prof. dr. sc. Miroslav Tuđman, Filozofski fakultet u Zagrebu; mons. prof. dr. sc. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke biskupije, te književnik Stjepan Šešelj, glavni urednik Hrvatskoga slova. Konferenciju je vodila dr. sc. Jelena Đugum. Hrvatsko slovo će objavljivati pristigla izlaganja, a od ovog broja donosimo u nekoliko nastavaka izlaganje Maria Grčevića. Njegov je članak nastao je na temelju predavanja "Trebamo li hrvatski jezični zakon" održanoga na godišnjem skupu Hrvatskoga društva znanstvenih i tehničkih prevoditelja 6 prosinca 2014. u Zagrebu i na temelju predavanja "Jezična politika u izgradnji i zaštiti hrvatskoga identiteta" održanoga na konferenciji *Hrvatski identitet u Pakracu 12. lipnja 2015. u organizaciji HDZ-ove Akademske zajednice "Ante Starčević"*

Put kojim je u sagledavanju nekih možda krenula Njemačka, prolazile su prije nje pod drugačijim okolnostima Švedska i Danska. Zbog potiskivanja švedskoga engleskim jezikom i zbog posljedice noga zapuštanja švedskoga, švedski je parlament 2005. donio odluku o jezičnoj politici s ciljem revitalizacije švedskoga jezika. U tu je svrhu u Švedskoj 2005. osnovana udruga Språkförsvaret („Jezična obrana”), a kao rezultat planirane jezične politike iz 2005. stupio je 2009. na snagu Jezični zakon (Språklag) u kojem se u čl. 10. švedski određuje kao „jezik sudstva, administracije i drugih tijela javne djelatnosti”. U čl. 2. spominje se „obrana švedskoga” kao pozitivna vrijednost, a čl. 12. obvezuje državna tijela na „posebnu odgovornost za dostupnost, uporabu i izgradnju švedskoga nazivlja”. Čl. 13. određuje da je švedski jezik službeni jezik Švedske u međunarodnim odnosima. Kaže se i to da „status švedskoga kao službenoga jezika u EU treba čuvati.” Zakon ne predviđa kazne, no u Švedskoj i bez toga ispunjava ciljeve.

Danski je jezik u Danskoj također uvelike potisnut engleskim koji dominira kao jezik znanosti, visokoga školstva i medija. Član Danskoga vijeća za jezik (Dansk Sprognaevn) i predsjednik Udruge za materinski jezik (Modersmål-Selskabet) Jørgen Chri-

stian Wind Nielsen ustvrdio je 2012. da „nama još nije pošlo za rukom uvesti jezični zakon kao u Švedskoj, no naš [državni] sustav pokazuje interes za danski jezik.” Osim „interesnih skupina koje pojačano promiču engleski”, kao glavni problem detektira „ravnodušje prema danskomu jeziku.” [...] (2012.)⁸ Spomenuto Dansko vijeće za jezik (<http://www.dsn.dk>) osnovano je 1955. i tijelo je Ministarstva kulture koje vodi skrb o normama danskoga jezika, prije svega pravopisa. Ima 40 članova (predstavnički ključnih kulturnih i državnih ustanova i tijela, ministarstva, sveučilišta, medija, itd.) i surađuje s Vijećima koje imaju i druge norđijske države.

U Velikoj Britaniji nema potrebe za zakonskom ni ustavnom zaštitom engleskoga jezika. Toga donedavno nije bilo ni u SAD-u, sve dok pod pritiskom stranih jezika na prostoru SAD-a američki senat nije 2006. godine engleski proglasio službenim jezikom SAD-a.

Hrvatska

Republika Hrvatska nema jezičnoga zakona koji bi regulirao status hrvatskoga jezika u Hrvatskoj i razradio ustavnu odredbu koja propisuje da je u Republici Hrvatskoj u službenoj uporabi „hrvatski jezik i latinično pismo”. Republika Hrvatska ima tek Zakon o uporabi jezika i pisama nacionalnih manjina (NN 51/00 i 56/00) kojim se razrađuje ustavna odredba⁹ o zaštiti jezičnih prava nacionalnih manjina.

Budući da u Hrvatskoj za razliku od većine drugih europskih država nije regulirano da se službeni jezik rabi i u javnoj uporabi, mnogi se javni natpisi ispisuju samo na stranim jezicima, bez hrvatskoga prijevoda. Npr., na najvišoj zgradi na Trgu bana Jelčića u središtu Zagreba istaknut je veliki natpis na kojem piše „OBSERVATION DECK”. U trgovinama se rasprodaje sve učestalije obavljaju uz isticanje natpisa „SALE” u izlozima. Na reklamnoj ploči jednoga ugostiteljskoga objekta u središtu Zagreba, koji se zove „Ritam grada”, upućuje se na njegov ulaz natpisom „entrance in passage”. Obavijest jednoga restorana da je zatvoren, također u središtu Zagreba, glasi „sorry, we are closed”. Natpis na hrvatskom „klimatizirano” „prevodi” se na vratima toga restorana „engleski” kao „fresh point”. Često dolazi i do miješanja hrvatskoga i stranoga jezika. Spomenuti restoran putem jelovnika, koji je istaknut prema cesti, nudi jela poput „Grill piletina”, „Grill tuna steak”, „Grill lungić”, a može se naručiti i „Big boy”. Očito je da nazivi poput „Grill piletina” i „Grill lungić” nisu adresirani na turiste koji ne znaju hrvatski, već na Hrvate, jer oni asocijativno mogu dokučiti značenje i funkciju riječi „Grill” u svezi s „piletina” i „lungić”, dok stranac koji ne zna hrvatski, ne može dokučiti značenje riječi „piletina” i „lungić”.

Čitajući novije hrvatske zakonske tekstove, nejasno je zove li se danas na hrvatskom npr. grad Pula službeno *Pula* ili *Pula-Pola*. Na autocesti u Istri može se naći i inačica *Pula/Pola*, u skladu s tim i *Rijeka/Fiume*, iako se Rijeka (i) u samoj Rijeci na hrvatskom službeno zove samo Rijeka. Prema Zakonu o trgovačkim društvima (NN 68/13) u Hrvatskoj je moguće registrirati tvrtku s imenom na bilo kojem službenom jeziku države članice EU-a. To je na prvi pogled poslovno poticajno, no u nekontroliranim uvjetima kao što su naši, time se zapravo otvara prostor za dovođenje potrošača u zabludu o domicilnosti i poslovnim aktivnostima poslovnoga subjekta. Osim toga, pitanje je u kojoj su mjeri hrvatski trgovački

sudovi, u kojima je službeni jezik samo hrvatski, osposobljeni i ovlašteni provjeravati krše li se registracijom poslovnih subjekata na stranom jeziku propisi ili dobri običaji onih država u kojima je dotični strani jezik službeni ili državni. U Hrvatskoj se na mnogim skupovima određuju kao radni jezici samo strani jezici, čime se uporaba hrvatskoga *de facto* zabranjuje. Dok je u predškolskom obrazovanju, u osnovnim i srednjim školama nastavni jezik (tj. jezici) zakonski reguliran, za visokoškolski sustav nema propisa pa se na pojedinim studijskim smjerovima hrvatski jezik nepotrebno potiskuje i zamjenjuje stranim. Do niza takvih problema dolazi i u radnim odnosima zbog zahtjeva poslodavaca da se u komunikaciji zaposlenika i u internim tekstovima rabe strani jezici, i onda kada za to nema nikakve potrebe jer nije riječ o komunikaciji s partnerima u inozemstvu, pa ni sa strancima u Hrvatskoj koji ne bi znali hrvatski.

Razlozi poput navedenih potaknuli su stranku Hrvatski laburisti – Stranka rada da 2010. i 2012. uputi u saborsku proceduru Nacrt Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, koji većim dijelom slijedi slovenski jezični zakon. Objave Vlade, tzv. desna HDZ-ova i tzv. lijeva SDP-ova, odbile su prijedlog Hrvatskih laburista na istovjetan način, i to tako da je SDP-ova Vlada ključne dijelove odbijenice od riječi do riječi prepisala od HDZ-ove Vlade, npr. sljedeću tvrdnju: „Stoga je Vlada Republike Hrvatske mišljenja da nije potrebno regulirati uporabu hrvatskoga jezika ovakvim općim propisom, a posebno uzimajući u obzir da će hrvatski jezik postati jednim od službenih jezika Europske unije, kako je to i utvrđeno u pravnoj stečevini Europske unije.” Pozivanje na pravnu stečevinu Europske unije u tom surjeđu i tvrdnja da nam jezični zakon ne treba jer da će hrvatski postati (sada već jest) jednim od službenih jezika EU-a, rezultat je očitoga neznanja, nezainteresiranosti i nepoznavanja jezičnopolitičkih prilika u drugim državama članicama EU-a, pa čak i onih u najbližem susjedstvu.

Institucionalna jezična politika u korist hrvatskoga provodi se u Hrvatskoj uglavnom tako što se ustavna odredba o hrvatskom jeziku i latiničnom pismu prenosi u različite zakone i podzakonske akte. Kao što smo već naznačili, u tom nema sustavnosti ni reda, a u nekim slučajevima ustavna odredba prenosi se i s vrlo čudnim izmjenama koje nisu u skladu s Ustavom, npr. u Zakonu o zaštiti potrošača i u Zakonu o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju sukladnosti (NN 20/10). U čl. 44. Zakona o tehničkim zahtjevima kaže se ovako: „danom pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji” „u svim odredbama ovoga Zakona” riječi „na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu” zamjenjuju se riječima „na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu ili na jeziku koji mogu lako razumjeti potrošači i drugi korisnici”. U Zakonu o zaštiti potrošača takva je promjena najavljena već 2009.: „Danom pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji – u članku 17. stavak 3. prestaje važiti, a stavak 4., koji postaje stavak 3., mijenja se i glasi: »(3) Podaci iz stavka 1. i 2. ovoga članka moraju biti jasni, vidljivi i čitljivi te napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom ili nekim drugim jezikom, znakovima, simbolima ili piktogramima lako razumljivim potrošaču.» (NN 79/2009). U inačici Zakona o tehničkim zahtjevima iz 2013. (NN 80/2013) ide se korak dalje pa se izostavljaju riječi „i latiničnom pismu”. Danas vrijedeća odredba u tom zakonu sto-

ga glasi ovako: „na hrvatskom jeziku ili na jeziku koji mogu lako razumjeti potrošači i drugi korisnici”. Da takvih propisa ima više, pokazuje dopis predsjednika Vlade predsjedniku Sabora od 24. svibnja 2013. (Klasa: 022-03/813-01/110, Urbroj: 50301-05/05-13-2) u kojem se kaže da su temeljem Zakona o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju sukladnosti (NN 20/2010) donesena 2 nova pravilnika, a 16 ih je prilagođeno.

U Zakonu o zaštiti potrošača jezične odredbe mijenjale su se u razdoblju 2007.–2013. na sljedeći način:

„Novčanom kaznom” „kaznit će se za prekršaj osoba ako:”

„– podaci na obavijesti o proizvodu nisu istiniti, jasni, vidljivi i čitljivi te ako nisu napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom” (NN 79/2007)

„– podaci na obavijesti o proizvodu nisu jasni, vidljivi i čitljivi te ako nisu napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom ili znakovima i piktogramima lako razumljivim potrošaču, što ne isključuje mogućnost uporabe i drugih jezika” (NN 79/2009, NN 78/2012)

„– podaci na obavijesti o proizvodu nisu jasni, vidljivi i čitljivi te ako nisu napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom ili nekim drugim jezikom, znakovima, simbolima ili piktogramima lako razumljivim potrošaču” (NN 56/2013)

Saborski Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina pokušao je spriječiti usvajanje odredbe „ili nekim drugim jezikom” iz 2009. u Zakonu koji se je donio 2013. godine. Predsjednik Odbora Furio Radin obratio se je s tim ciljem 17. travnja 2013. pismeno predsjedniku Hrvatskoga sabora. U pismu kaže da je Odbor jednoglasno odlučio Hrvatskomu saboru predložiti da donese Zakon o izmjenama Zakona o zaštiti potrošača. Naime, „promjenu koja se odnosi na jezik predlagatelj [Vlada] nije obrazložio ni kod izmjena i dopuna zakona izvršenih 2009.¹⁰ godine niti njenu svrhovitost objašnjava u ovom konačnom prijedlogu zakona.” Napominje da „nije jasno koji je to drugi jezik lako razumljiv potrošaču u RH, a koji je alternativa hrvatskomu jeziku, osobito imajući u vidu sve službene jezike EU.” Ističe da „ulaskom u Europsku uniju hrvatski jezik postaje jedan od službenih jezika Europske unije te je tim prije nerazumljiv motiv predložene izmjene”, a osim toga u Odboru je izraženo „mišljenje da je predložena odredba u suprotnosti s člankom 12. st. 1. hrvatskoga Ustava koji kaže da je u Republici Hrvatskoj u službenoj uporabi hrvatski jezik i latinično pismo.”¹¹

Nastavlja se

⁸ http://www.vds-ev.de/sn-mobil/56/S3A1_gespraech.html

⁹ Čl. 15.: „Pripadnicima svih nacionalnih manjina jamči se sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti, slobodno služenje svojim jezikom i pismom i kulturna autonomija.”

¹⁰ Obrazloženje amandmana iz 2009. o uvođenju „razumljivih jezika” dano je i glasi ovako: „Doruđuje se izričaj kojim se na razvidan način uređuju navedeni zahtjevi sukladno propisima Europske unije.” <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=28087>

¹¹ https://infodok.sabor.hr/GetAlternativeDocument.aspx?ent_id=14016. Digitalni oblik toga pisma, do kojega se može doći i s pomoću tražilica kao što je Google, i koji se nalazi na adresi <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=54079&sec=5538&dm=2>, nije identičan s izvornikom i navodi na pogrešne zaključke.

KONFERENCIJA O HRVATSKOM IDENTITETU (8)

Trebamo li hrvatski jezični zakon? (IV.)

Piše: dr. sc. Mario GRČEVIĆ

Akadska zajednica Hrvatske demokratske zajednice "Ante Starčević" upriličila je zanimljivu i konstruktivnu konferenciju o hrvatskom identitetu u Pakracu, 12. lipnja, na kojoj su sudjelovali gradonačelnik Davor Huška, akademik Ivica Kostović, predsjednik Akademske zajednice HDZ-a "Ante Starčević", prof. dr. sc. Miloš Judaš, prorektor za znanost, međuinstitucijsku i međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu; doc. dr. sc. Dinko Čutura, profesor vojne povijesti na HVU; književnik Hrvoje Hitrec; dr. sc. Mario Grčević, izv. profesor na Hrvatskim studijima; dr. sc. Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslava Krležu, dr. sc. Vladimir Sokol, prof. dr. sc. Miroslav Tuđman, Filozofski fakultet u Zagrebu; mons. prof. dr. sc. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke biskupije, te književnik Stjepan Šešelj, glavni urednik Hrvatskoga slova. Konferenciju je vodila dr. sc. Jelena Đugum. Hrvatsko slovo će objavljivati pristigla izlaganja, a od ovog broja donosimo u nekoliko nastavaka izlaganje Maria Grčevića.

Njegov je članak nastao je na temelju predavanja "Trebamo li hrvatski jezični zakon" održanoga na godišnjem skupu Hrvatskoga društva znanstvenih i tehničkih prevoditelja 6 prosinca 2014. u Zagrebu i na temelju predavanja "Jezična politika u izgradnji i zaštiti hrvatskoga identiteta" održanoga na konferenciji Hrvatski identitet u Pakracu 12. lipnja 2015. u organizaciji HDZ-ove Akademske zajednice "Ante Starčević"

U Saboru se je u povodu te teme vodila 18. travnja 2013. opširna i poučna rasprava.¹² F. Radin usmeno je ponovio ono što je napisao, a tijekom rasprave rekao je i pokazao da o predmetu zapravo ima dva mišljenja, koja su slična, no ne posve podudarna: jedno privatno, a drugo kao predsjednik Odbora, tj. predstavnik njegovih članova. Iz HDZ-a kao najveće oporbene stranke javio se jedino Đuro Popijač izrazivši mišljenje da uvođenje "razumljivih jezika" nije uvjetovano europskim propisima te je predložio da se to u Zakonu ispravi (u smislu Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina). Nakon što je (opet) naglašeno da je riječ o zakonskoj formulaciji donesenoj 2009., za vrijeme HDZ-ove Vlade i njezinih pregovora s Europskom komisijom, Đ. Popijač više se nije javljao za riječ.

Najuporniji i najbrojniji saborski zastupnici u obrani hrvatskoga jezika i njegova statusa bili su u raspravi u (polupraznom) Saboru zastupnici stranke Hrvatski laburisti – Stranka rada, unatoč tomu što su po ukupnom omjeru u Saboru zapravo malobrojni. Laburist Nikola Vuljanić rekao je među ostalim: "Danas mi je jasno zašto je i HDZ-ova i SDP-ova Vlada odbila naš zakon o službenoj uporabi hrvatskoga jezika. Zato da se ne bi službeno uporabljivao u Hrvatskoj!" Predsjednik Hrvatskoga sabora Josip Leko (SDP) u jednom je trenutku šaljivo, no iritirano dobacio "Ne bumo zatrl hrvatski jezik!". Laburist Mladen Novak postavio je pitanje "tko si je dao za pravo, tko si je dao tu ovlast, ako hrvatskim ulaskom u Europsku Uniju, hrvatski jezik postaje i službeni jezik, da ga se na teritoriju Republike Hrvatske odričemo?" Zamjenik ministra Alen Leverić (SDP) odgovorio je da je pojam "razumljiv jezik" uobičajen u propisima pravne stečevine Europske unije i da je kao takav ušao u Zakon o zaštiti potrošača te da ne isključuje hrvatski jezik koji se čuva drugim zakonima (lex specialis). Naglasio je da je dotična jezična odredba s Europskom komisijom ispregovarana već 2009. godine. *Večernji list* objavio je tim povodom 26. svibnja 2009. članak Romane Kovačević-Barišić pod naslovom "Briše se hrvatski jezik s deklaracija proizvoda". Novinarica je razgovarala s Tamarom Obradović-Mazal, tadašnjom državnom tajnicom u Ministarstvu gospodarstva. Ključna poruka njezina članka glasi: "Hrvatski su pregovarači na sto muka." U članku se prenosi i dio pisma tajnika Hrvatske udruge za zaštitu potrošača Tomislava Lončara tadašnjemu premijeru Ivi Sanaderu: "Nadamo se da vlada Republike Hrvatske neće prihvatiti takav amandman". U *Večernjakovu* tekstu jasno se daje do znanja da alternative zapravo nema, no tekst se ipak završava kao da "bitka" još nije izgubljena: "Hoće li pregovarači pokleknuti ili će se boriti, kao što su se borili za ostanak podatka o zemlji podrijetla proizvoda, vidjet će se do konačnog zakonskog prijedloga, o kojem bi glasovanje trebalo biti sljedeći tjedan, u petak."¹³

Rasprava u Saboru od 18. travnja 2013. u povodu iste teme završila je replikom laburista Branka Vukšića kojom se nije obratio samo zamjeniku ministra A. Leveriću (SDP), već svim saborskim zastupnicima:

"Znate li Vi da u Zakonu o hrvatskoj radioteleviziji stoji da Hrvatska radiotelevizija treba, da mora najmanje emitirati programa na hrvatskom jeziku 20 posto. Kako Vi mislite da će ovaj mali jezik biti sačuvan? – evo, to [pitanje] postavljam i predsjedniku Hrvatskoga sabora, koji je rekao "Ne bumo zatrl hrvatski jezik". Budemo, budemo, i zatiremo ga svaki dan. Dvadeset posto hrvatskoga jezika na Hrvatskoj radioteleviziji! Kažu, tako je i u Americi. Ma nemojte mi reć! Tako je i u Britaniji. Ma nemojte mi reć! Jezici koji su preplavili svijet! Pa oni mogu napisati da ne treba uopće nitko engleski govoriti u Velikoj Britaniji i Americi, i svi će govoriti engleski. A mi ovdje kažemo da su ravnopravni s hrvatskim jezikom europski jezici. Pa koja je to ravnoprav-

nost? U kojem smo mi onda položaju? U Hrvatskoj..., to, pročitajte si Zakon [o HRT-u], i to sam govorio deset puta ovdje u Saboru. I nitko nije ništa, niti jednu rečenicu nije nitko spomenuo. U vlastitoj državi ne štitimo jezik pa isto tako na deklaracijama ne štitimo jezik, nego kažemo, pa hrvatski jezik i slični jezici to je isto. Pa nije isto! Stvarno nas netko želi raditi budalama."

U prvotnoj inačici Nacrta Zakona o zaštiti potrošača za 2013. godinu odredba o "razumljivom jeziku" (iz 2009.) nije bila uvrštena. Na to je upozorila u javnoj raspravi tvrtka Nestle Adriatic d.o.o. Napomenula je da zakonska odredba iz 2009. dopušta da "podaci na proizvodu budu napisani nekim drugim jezikom osim hrvatskim" i da je stoga čl. 6. stavak 2. Nacrta... "u suprotnosti sa postojećom zakonskom odredbom". Dakle, međunarodna korporacija Nestle tražila je od hrvatskih vlasti implementaciju odredbe iz 2009. godine.

Na europskoj razini gledano, u pozadini odredbe o "razumljivom jeziku" stoje europske odredbe iz 1978. koje pravo slobodnoga protoka roba postavljaju iznad prava potrošača na vlastiti službeni jezik. Zbog njih je u Europskoj uniji u prošlosti vođeno više sudskih postupaka. Zbog izgubljenih sudskih sporova u Francuskoj je početkom tisućljeća nastala pravna situacija u kojoj je pravno i teoretski gledano postalo moguće (prema tumačenju kolega romanista) da robne deklaracije budu ispisane samo na engleskom s dodatnim piktogramima i simbolima koji bi Francuzima jamčili "razumljivost".¹⁴

Nestle kao proizvođač hrane nije uzeo u obzir da najzad od uredbе br. 1169/2011 Europskoga parlamenta i Vijeća (od 25. listopada 2011.), čl. 15., "države članice u kojima se hrana stavlja na tržište mogu za vlastito državno područje odlučiti da se podaci navode na jednome ili više službenih jezika Unije." U skladu s tim donesen je 26. travnja 2013. hrvatski Zakon o informiranju potrošača o hrani (NN 56/13, 14/14) u kojem nema "razumljivih jezika" kao alternative hrvatskomu. Prema nekim novim direktivama Europske komisije, ili zbog spoznaje da su se na vlastitu štetu tumačile stare, iz Zakona o zaštiti potrošača uklonjena je 2014. odredba o "razumljivim jezicima":

„Podaci iz stavka 1. ovoga članka moraju biti jasni, vidljivi i čitljivi te napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom, što ne isključuje mogućnost istodobne uporabe drugih jezika, a mogu uključivati znakove i piktograme lako razumljive potrošaču.” (NN 41/2014)

Donošenje Zakona o zaštiti potrošača iz 2013. pokazuje da je u Saboru kao službeno saborsko tijelo u obranu hrvatskoga jezika stao Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, iako hrvatski jezik u Ustavu nije u kategoriji ljudskih prava ili prava nacionalnih manjina. U drugim državama, u kojima postoje strukovna državna tijela posvećena nacionalnim jezicima, pitanjima državnih i službenih jezika bave se ta tijela, a ne odbori za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. U nas je takvo tijelo postojalo od 2005. do 2012. pod imenom Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika,

no od ustrojavanja 2005. bilo je od same države opstruirano i bojkotirano. Nakon što je Vijeće krajem 2005. donijelo neke normativne odluke kojima se hrvatska norma sustavno udaljuje od srbijanske norme i od Novosadskoga dogovora, bivši je premijer Ivo Sanader, čija je Vlada i osnovala Vijeće, odluke Vijeća odmah javno osporio, proglašivši da on ne će pisati "neću", kako je odredilo Vijeće, već i dalje samo "neću". Time je potaknuo državni aparat da slijedi njega, a ne Vijeće. Sanader je time usputno osporio i odluku Vijeća da treba pisati "zadati", "podati" (umjesto "zadaci", "podaci"). Zahvaljujući Sanaderu i krugovima koje je on zastupao, u hrvatskim propisima i danas se uglavnom piše samo "podaci" i "neću", a tako pišu i vodeći hrvatski mediji koji su (isto kao i mediji u susjednim državama) u većinskom vlasništvu stranih korporacija i fondova, s izuzetkom *Glasa Koncila, Hrvatskoga tjednika* i nekih drugih. Rušenju Vijeća i njegovih odluka priključilo se je i Predsjedništvo Matice hrvatske (iako je Matica bila zastupljena u Vijeću i njezin predstavnik glasovao za donesene odluke) tako što je 2007. izdalo svoj pravopis u kojem posve ignorira postojanje i odluke Vijeća. Vijeće je raspustio (formalno-pravno gledano na vrlo upitan način) 2012. godine bivši SDP-ov ministar Željko Jovanović, a svoju je odluku naknadno objasnio tumačenjem da je "Vijeće za normu bilo od strane politike imenovano tijelo, koje u biti nije služilo ničemu."¹⁵

Na kritiku iz HDZ-a zbog ukidanja Vijeća za normu Jovanović je prema pisanju *Jutarnjega lista* od 19. lipnja 2012. Damiru Jeliću i novomu predsjedniku HDZ-a Tomislavu Karamarku poručio da se bave "politikanstvom" i "demagogijom", te pozvao "Pustimo da se hrvatskim jezikom bavi struka, a ne politika". SDP je već i prije Jovanovićeva djelovanja, krajem 1990-ih godina, pokazao da ne podupire krovna državna tijela za hrvatski jezik.¹⁶

ka Nastavlja se

¹² <http://itv.sabor.hr/video/default.aspx?Tocka-ID=5597>

¹³ <http://www.vecernji.hr/brise-se-hrvatski-jezik-s-deklaracija-proizvoda-875156>

¹⁴ O pojmu "potrošaču razumljiv jezik" u europskom zakonodavstvu i sudskim sporovima koji su zbog njega vođeni usp. Braselmann 2008: 21, Grube 1997: 143–150, Richter 2005: 1211–1214.

¹⁵ <http://www.jutarnji.hr/zeljko-jovanovic--pustimo-da-se-hrvatskim-jezikom-bavi-struka--a-ne-politika/1036010/>

¹⁶ Osim ukidanja Vijeća, Jovanović se odmah na početku svoje ministarske karijere istaknuo time što je usuprot stručnoj ekspertizi Instituta za hrvatski jezik putem Vlade u imenu svojega ministarstva zamijenio riječ "šport" inačicom "sport". Progon oblika "šport" kao navodnoga hiperkroatizma nastavio se je sve do danas. Neki fakulteti, koji su u djelokrugu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, na svojim fakultetskim vijećima donose godinu za godinom izvedbene planove s predmetom "Tjelesna kultura i šport", a on u studentskim indeksima i u ISVU-u naposljetku redovito osvane, bez ikakve pravne podloge i akademske rasprave, kao "Tjelesna kultura i sport".

KONFERENCIJA O HRVATSKOM IDENTITETU (8)

Trebamo li hrvatski jezični zakon? (IV.)

Piše: dr. sc. Mario GRČEVIĆ

Akademski zajednica Hrvatske demokratske zajednice "Ante Starčević" upriličila je zanimljivu i konstruktivnu konferenciju o hrvatskom identitetu u Pakracu, 12. lipnja, na kojoj su sudjelovali gradonačelnik Davor Huška, akademik Ivica Kostović, predsjednik Akademski zajednice HDZ-a "Ante Starčević", prof. dr. sc. Miloš Judaš, prorektor za znanost, međuinstitucijsku i međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu; doc. dr. sc. Dinko Čutura, profesor vojne povijesti na HVU; književnik Hrvoje Hitrec; dr. sc. Mario Grčević, izv. profesor na Hrvatskim studijima; dr. sc. Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslava Krležje, dr. sc. Vladimir Sokol, prof. dr. sc. Miroslav Tuđman, Filozofski fakultet u Zagrebu; mons. prof. dr. sc. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke biskupije, te književnik Stjepan Šešelj, glavni urednik Hrvatskoga slova. Konferenciju je vodila dr. sc. Jelena Đugum. Hrvatsko slovo će objavljivati pristigla izlaganja, a od ovog broja donosimo u nekoliko nastavaka izlaganje Maria Grčevića. Njegov je članak nastao je na temelju predavanja "Trebamo li hrvatski jezični zakon" održanoga na godišnjem skupu Hrvatskoga društva znanstvenih i tehničkih prevoditelja 6 prosinca 2014. u Zagrebu i na temelju predavanja "Jezična politika u izgradnji i zaštiti hrvatskoga identiteta" održanoga na konferenciji *Hrvatski identitet u Pakracu 12. lipnja 2015.* u organizaciji HDZ-ove Akademski zajednice "Ante Starčević"

Jedan od primjera koji pokazuje da se u trenutačnoj hrvatskoj državnoj vlasti ipak prepoznaje važnost zakonskoga određivanja statusa hrvatskoga jezika i institucionalne skrbi o njegovim normama, jesu Jedinstvena metodološko-nomotehnička pravila za izradu akata koje donosi Hrvatski sabor (NN 74/2015), a koja su u Saboru prihvaćena 19. lipnja 2015.¹⁷ Članak 41. Pravila određuje da je "stil pisanja propisa" "uvjetovan nomotehničkim pravilima, pravopisom, gramatikom i semantikom jezika u službenoj uporabi." U čl. 35. kaže se da "Na temelju Ustava Republike Hrvatske u Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo, te je to jezik i pismo na kojem se pišu propisi, a iznimno i na jeziku i pismu nacionalnih manjina kada je to zakonom propisano." U čl. 36. najavljuje se da će se u budućim zakonskim tekstovima dati prednost hrvatskim preventivnim i tvorbama. Ako saborske službe tu odluku budu poštivale, i ako ju političari ne budu potkopavali, ona će biti epohalno važna za daljnji razvoj hrvatskoga nazivlja:

"(1) Strani izrazi (tuđice) mogu se koristiti jedino ako u hrvatskom jeziku za takve izraze nema hrvatske riječi koja bi odgovarala smislu, značenju i sadržaju strane riječi (tuđice).

(2) Strani izrazi (tuđice) kada se koriste u propisu stavljaju se u zagradama iza izraza istog značenja na hrvatskom jeziku.

(3) Odredbe stavka 1. i 2. ovoga članka odnosi se i na izraze na latinskom jeziku.

(4) Upotreba riječi u izričaju žargona, neadekvatnih i nepotrebnih stručnih izraza nije dopuštena, a ako je njihova upotreba neizbježna, treba ih definirati u odredbi o značenju izraza u uvodnim odnosno osnovnim odredbama." (NN 74/2015)

Za tako najavljeni zakonski odnos prema leksičkoj normi hrvatskoga književnoga jezika i izgradnji hrvatskoga nazivlja u budućim zakonskim tekstovima nije zaslužan samo Odbor za zakonodavstvo koji vodi Ingrid Antičević-Marinović (SDP), već prije svega ovdje već spomenuti Hrvatski laburisti – Stranka rada pod vodstvom Dragutina Lesara. Naime, Klub zastupnika Hrvatskih laburista – Stranke rada podnio je prije sjednice od 19. lipnja 2015. kao jedini saborski klub zastupnika pismene amandmane na Prijedlog Pravila i u njima zatražio zabranu uporabe "stranih izraza (tuđica)". Ako su strani izrazi neophodni, Laburisti predlažu da se "strani izrazi u propisu stavljaju u zagradama iza izraza istog značenja na hrvatskom jeziku." To vrijedi i za "izraze na latinskom jeziku". U obrazloženju slijedi: "namjera nam je propisivanjem jasne zabrane za korištenje tuđica čija uporaba nije neizbježna, doprinijeti očuvanju identiteta hrvatskog jezika." Takav pristup jezičnim pitanjima u Saboru je podržao i Mile Horvat (SDSS) kao pripadnik srpske nacionalne manjine: "Apsolutno se mora koristiti hrvatski književni jezik u sastavljanju, definiranju propisa, a tek izuzetno, kad je to izuzetna potreba, onda treba biti nekakav naziv na latinskom ili nekakva tuđica."

Štunja HDZ-ovaca (i) u toj saborskoj raspravi može imati više razloga. Jedan je nezainteresiranost i neobaviještenost, a drugi je usuglašenost pojedinih utjecajnih HDZ-ovaca s pojedinim utjecajnim SDP-ovcima oko toga da se pitanje jezika treba "depolitizirati", što znači da se o hrvatskom jeziku ne treba pretjerano voditi institucionalna skrb, već da ga treba prepuštiti samom sebi i tržišnim zakonima liberalnoga kapitalizma. Treći je mogući razlog štunje sjećanje na to kako su se 1990-ih iz različitih inozemnih i domaćih krugova HDZ i dr. Franjo Tuđman (kao utemeljitelj HDZ-a i prvi predsjednik Republike Hrvatske) optuživali da u Hrvatskoj provode radikalnu institucionalnu jezičnu politiku (vidi o tome Grčević 2002), kakvu smo ovdje opisali na primjeru baltičkih država. Ti krugovi, na europskoj razini gledano, početkom 90-ih nisu osuđivali baltičke države zbog njihove jezične politike, koja je uistinu postojala i bila institucionalno provedena. To je bilo vjerojatno tako zato što je jezična politika baltičkih država bila u službi derusifikacije tih država i što je kao takva odgovarala zapadnim silama i njihovim planovima, dok se hrvatsko državno-političko osamostaljenje mnogima nije uklapalo u planove.

U Hrvatskoj je bilo i prije Hrvatskih laburista prijedloga da se donese jezični zakon posvećen hrvatskomu jeziku, no nijedan nije prihvaćen. Prvi je takav prijedlog donesen 1995. godine. Iako nikada nije ušao u saborsku proceduru, izazvao je toliko žestoke reakcije u javnosti da dugo vremena nitko nije ozbiljno pomišljao o pokretanju sličnoga projekta.¹⁸ Hrvatsko filološko društvo i njezin predsjednik Ivo Škarić predložili su tek 2005. "da Hrvatska poput brojnih drugih država donese zakon o jeziku i u njemu predvidi postupak kojim se donose jezični pravorijeci, koji će imati snagu obveznoga prihvaćanja u službenoj javnosti". Prijedlog je rezultirao raspravom u medijima i u Saboru, no nije urodio plodom, osim što je u to vrijeme (2005.) pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa osnovano već spomenuto Vijeće za normu hrvatskoga standar-

dnoga jezika koje je Željko Jovanović u ime SDP-a raspustio, a teren za raspuštanje pripremili pojedini HDZ-ovci slijedeći Ivu Sanadera. Da će hrvatske vlasti raspustiti Vijeće, moglo se nazrijeti već 2010. godine kada je Vijeće na svojoj 25. sjednici (18. svibnja 2010.) kao Vladino tijelo poduprlo Prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika Hrvatskih laburista – Stranke rada, a HDZ-ova Vlada nakon toga odbacila ne samo Prijedlog Zakona, već i samu ideju o donošenju posebnoga jezičnoga zakona.

Nakon laburista objavila je Matica hrvatska zbog promjene jezične politike svojega Predsjedništva u studenom 2013. godine vlastiti nacrt Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, kojemu je blizak poljski jezični zakon. Vodeći mediji dočekali su Matičin prijedlog negativnim reakcijama, odbijajući paušalno bilo kakav hrvatski jezični zakon. Ti mediji ne uočavaju da proteklih godina u Hrvatskom saboru, dok hrvatske "desno" orijentirane stranke nezainteresirano više-manje šute, status hrvatskoga jezika i pravo na institucionalnu skrb o njegovim normama brane upravo hrvatski ljevičari, među njima s najviše truda hrvatski laburisti (od kojih su neki danas članovi drugih "lijevih" ili "anacionalno" orijentiranih stranaka i saborskih klubova poput Kluba nezavisnih ljevičara), no i Odbor za ljudska prava i nacionalne manjine, pa čak i pojedini pripadnici Samostalne demokratske srpske stranke. To zorno pokazuje da je institucionalno osmišljanje i provođenje hrvatske jezične politike danas nadstranački politički interes cijeloga hrvatskoga društva i njegovih političkih predstavnika i da nisu u pravu oni koji u suvremenom hrvatskom jeziku normiranje i jezičnu skrb proglašavaju "nacionalističkim" i "konzervativnim" "desnim političkim projektom" koji "lingvistički treba pobijati", a "politički u cijelosti odbijati kao izrazito nazadan politički projekt" (Kapović 2013: 392, 398).¹⁹

Zaključak

U jezičnim zakonima mnogih europskih država određuju se službeni ili državni jezici, njihov status i obvezatnost uporabe npr. u školstvu, državnim tijelima, tvrtkama, robnim deklaracijama i uputama, ugovorima, nazivima, medijima, skupovima i javnim na(t)pisima i oglasima. Jezični zakoni djelomično definiraju i položaj i prava manjinskih i znakovnih jezika, službeno imenovanje naselja i njihovo ispisivanje, uporabu stranih jezika, uređuju odnose između autohtonih jezika, određuju posebna državna tijela zadužena za normiranje, osmišljanje i nadzor nad provedbom jezične politike, određuju kazne za nepoštivanje zakona i dr. Jezični zakoni mogu se znatno razlikovati sadržajima, koji su uvjetovani specifičnim jezičnopolitičkim problemima u pojedinim zemljama i njihovim različitim zakonskim sustavima, kao i po motivima njihova nastanka. Nijedan od današnjih jezičnih zakona ne zadire u jezik privatne komunikacije i ne isključuje prava jezičnih ili nacionalnih manjina.

Ako se u Republici Hrvatskoj želi uvesti reda u službenu i javnu uporabu hrvatskoga jezika (usp. Grčević 2015), bit će potrebno donijeti zakon o hrvatskom jeziku kojim će se razraditi ustavna odredba o njegovoj službenoj uporabi. Taj zakon ne će i ne smije ograničavati umjetničku i inu slobodu izražavanja bilo kojega pojedinca ili biti usmjeren protiv jezične varijacije. Međutim, on će morati odrediti što je to službena uporaba hrvatskoga jezika, propisati kada se i kako rabi i u javnoj uporabi pravnih osoba, te postaviti kontrolne mehanizme koji će onemogućiti da se u hrvatskim propisima s hrvatskim jezikom događa ono što smo ovdje po-

kazali. Zakon će, naravno, morati razriješiti i pitanje norme i normativnih djela kojih će se pridržavati propisi Republike Hrvatske.

Ujedno će se hrvatska javnost i hrvatski političari morati suočiti i s nekim pitanjima vezanima uz načela hrvatske jezične politike o kojima se javno ne govori, iako su goruća: Treba li se pri hrvatskom jezičnom planiranju obzirati na jezične norme koje se određuju u Beogradu, Sarajevu i Podgorici? Je li pretjerano očekivanje naših kajkavaca i čakavaca da se neki specifično kajkavski i čakavski elementi barem simbolično na razini dvostrukosti uvrste u hrvatski standardnojezični korpus? Kako se postaviti prema činjenici da Hrvati i danas, kao i prije pravopisne reforme hrvatskih vukovaca, po načelu tvorbene prozirnosti pišu *podhodnik*, *podpredsjednik* i *razčistiti/rasčistiti*? Takva pitanja budući hrvatski jezični zakon ne može riješiti, no mora predvidjeti. Ako se hrvatski jezični zakon bude donosio, treba ga donijeti sa sviješću da ćemo njime tek započeti voditi institucionalnu skrb o službenom jeziku u Republici Hrvatskoj, kakva se u drugim državama provodi već godinama i desetljećima.

Svršetak

Literatura

- Bagdasarov, Artur. 2012. Zakon o državnom jeziku u Rusiji. <http://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/a-b/bagdasarov-artur/12894-zakon-o-drzavnom-jeziku-primjer-rusije.html>
- Bašić, Nataša. 2011. Hrvatski jezik i jezikoslovlje danas: normativni prijedori i politička osporavanja. <http://www.hkv.hr/kultura/jezik/9430-sve-to-bi-trebaloznati-o-hrvatskom-jeziku-studija-natae-bai.html#a08>
- Braselmann, Petra. 2008. Französische Sprachpolitik. U: Frankreich als Vorbild? Sprachpolitik und Sprachgesetzgebung in europäischen Ländern. Ur. Petra M. E. Braselmann, Ingeborg Ohnheiser. Innsbruck: University press. 7.–26.
- Grčević, Mario. 2002. O hrvatskim jezičnim promjenama 90-ih godina. U: Forum XXXI/LXXIII:4–6, 514–552. https://bib.irb.hr/datoteka/262237.2002_Forum_2002_4-6_Grcevic.pdf
- Grčević, Mario. 2012. Institucionalna jezična politika u Republici Hrvatskoj i položaj hrvatskoga jezika danas. U: Kolo XXII:5–6, 143–166. https://bib.irb.hr/datoteka/620310.Grcevic_Kolo_2012.pdf
- Grčević, Mario. 2015. Razgovor s prof. dr. sc. Mariom Grčevićem. <http://www.hkv.hr/razgovori/20639-m-grcevic-o-jezičnoj-politici-puno-se-prica-a-malo-zna-i-slabo-istrazuje.html>
- Grčević, Martina. 2011. Suvremena jezična situacija u slavenskim zemljama. U: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II*. Ur. Dubravka Sesar. Zagreb: FF press, Filozofski fakultet. 143–159. https://bib.irb.hr/datoteka/526967.Jezicna_situacija_slav.pdf
- Grube, Claudia. 1997. *Verbraucherschutz durch Lebensmittelkennzeichnung?: Eine Analyse des deutschen und europäischen Lebensmittelkennzeichnungsrechts*. Berlin, Heidelberg, New York: Springer.
- Kapović, Mate. 2013. Jezik i konzervativizam. U: *Komparativni postsocijalizam: slavenska iskustva*. Ur. Maša Kolanović. Zagreb. 391.–400.
- Richter, Dagmar. 2005. *Sprachenordnung und Minderheitenschutz im schweizerischen Bundesstaat: Relativität des Sprachenrechts und Sicherung des Sprachfriedens*. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht 158. Berlin, Heidelberg, New York: Springer.

¹⁷ Cijela dokumentacija i video snimka saborske rasprave dostupna je na adresi <http://www.sabor.hr/prijedlog-jedinstvenih-metodolosko-nomotehnickih-p>

¹⁸ Postoji mišljenje da je u pozadini prijedloga iz 1995. "bila riječ o provokaciji smišljenoj za kompromitaciju državne vlasti i politike prvoga hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana", kojom se htjelo prikazati "da je Tuđmanova Hrvatska nastavak NDH" (Bašić 2011.).

¹⁹ Postojanje standardnih jezika prema M. Kapoviću "uopće nije tako samorazumljivo kako izgleda na prvi pogled" (393), a "put između simboličnoga jezičnoga i pravoga etničkoga čišćenja zapravo i nije toliko dug koliko se može činiti" (392). Svoj vlastiti, alternativni književnojezični i kulturno-politički program M. Kapović dekonstruirano je sazeo u jednoj rečenici na Facebooku 15. svibnja 2015. u povodu komemoracije 70. obljetnice Bleiburške tragedije: "Isprike na rječniku, al serem vam se na Bleiburg".